

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ДОСЛІДЖЕНЬ У ПОРІВНЯЛЬНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ

З метою отримання найбільш повного і цілісного уявлення про об'єкт пізнання сучасні дослідники усе частіше заявляють про створення нової дослідницької методології. Вона полягає у дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними (взаємопов'язаних елементів). Ця множина відокремлена від середовища й взаємодіє з ним як ціле, має вихід (мету), вхід (ресурси) та зворотній зв'язок. Йдеться про дослідження системи (від давньогрецької σύνστημα - «поєднання») за допомогою підходу, який отримав назву системного (англійською systems thinking – системне мислення) як способу організації дослідницьких дій, що охоплюють будь-який вид діяльності, виявляючи закономірності і взаємозв'язки з метою їх більш ефективного використання.

Використання системного підходу набуло такого широкого використання, що практично всі сучасні науки побудовані за системним принципом.

Аналіз наукової літератури дозволив автору стверджувати, що системний підхід застосовувався/застосовується до порівняльних досліджень: 1) політичних систем (Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, Jr., Kaare Strøm, Russel J. Dalton, Ronald H. Chilcote, Charles F. Andrain); 2) правових систем (Х. Бехруз, М.М. Марченко, Ф.М. Решетников, В.В. Бойцова та William Elliott Butler, В.О.Туманов та А.Х.Саїдов, Ю.А. Тіхоміров, René David, Camille Jauffret-Spinosi, Raymond Legeais); 3) кримінально-правових систем (С. Боронбеков, О.М. Ведернікова, Н.П. Мелешко і Є.Г. Тарло); 4)

пенелогічних систем (A.E. Bottoms, Michael Cavadino та James Dignan, Negley K. Teeters); 5) систем кримінального правосуддя (Philip L. Reichel, Harry R. Dammer та Erika Fairchild, Jay S. Albanese); 6) пенітенціарних систем (B.M. Трубніков, В.П. Філонов, А.І. Фролов, Mitchel P. Roth, Jon Vagg, Robert P. Weiss та Nigel South); 7) та інших систем.

А чи залишилась осторонь кримінологія? Розглядають такі основні припущення системного підходу: у світі існують системи; системний опис істинний; системи взаємодіють одна з одною, і, отже, все в цьому світі взаємопов'язане; отже, світ – це також система. Узявши їх на озброєння, можна констатувати, що у світі існують як системи політичні, правові, кримінально-правові, кримінального правосуддя, пенітенціарні, так і кримінологічні. Таке твердження не одиничне[1] серед сміливих спроб визнання існування кримінологічних систем у світі, дослідженням яких займається порівняльна кримінологія.

Існування кримінологічної системи / кримінологічних систем, на нашу думку, зумовлює необхідність розв'язання багатьох завдань, серед яких є і її / їх визначення порівняльною кримінологією. Визначення системи – одне із основних визначень системного підходу. Її визначають як сукупність елементів і зв'язків між ними. Застосовуючи такий основний принцип системного підходу як цілісність (дозволяє розглядати систему одночасно і як єдине ціле, і як підсистему вищестоящих рівнів), та запозичуючи підхід І.В. Блауберга, В.Н. Садовського, Е.Г. Юдіна до загального поняття системи[2], виявляється можливим задати поняття кримінологічної системи через такі ознаки: кримінологічна система являє собою цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів (систем нижчого порядку); кримінологічна система утворює особливу єдність із середовищем...; зазвичай будь-яка досліджувана кримінологічна система являє собою елемент системи більш високого порядку (тобто може в інших завданнях виступати як підсистема або елемент більш широкої системи); елементи будь-якої досліджуваної

кримінологічної системи зазвичай виступають (знову-таки в особливих завданнях) як системи більш низького порядку». На нашу думку, детальна характеристика таких ознак дозволить надати чітке визначення кримінологічної системи, яка неможлива без проведення відповідних порівняльно-кримінологічних досліджень.

Існування кримінологічної системи / кримінологічних систем, на нашу думку, також зумовлює необхідність розкриття й таких основних визначень системного підходу до її / їх дослідження (вже, крім визначення системи, про що йшлося вище): структури кримінологічної системи (способу взаємодії її елементів за допомогою певних зв'язків (картина зв'язків і їх стабільностей); процесу кримінологічної системи (її динамічної зміни в часі); функції елементу кримінологічної системи (його роботи в системі); стану кримінологічної системи (її положення щодо інших положень); системного ефекту (такого результату спеціальної переорганізації елементів кримінологічної системи, коли ціле стає більше простою сумою частин); структурної оптимізації (цілеспрямованого ітераційного процесу отримання серії системних ефектів з метою оптимізації прикладної мети в рамках заданих обмежень).

Виконання таких завдань зумовлює насамперед обов'язковість вивчення та практичного використання таких аспектів системного підходу як: системно-елементний або системно-комплексний; системно-структурний; системно-функціональний; системно-цільовий; системно-ресурсний; системно-інтеграційний; системно-комунікаційний; системно-історичний.

Отже, при використанні системного підходу виникає необхідність у: виявленні елементів – складових кримінологічної системи (системно-елементний, або системно-комплексний аспект); з'ясування внутрішніх зв'язків і залежностей між елементами кримінологічної системи, виявлення закону взаємозв'язку в системі, що дозволяє отримати уявлення про її внутрішню організацію (будову), визначення ступеня її складності та порівняння даної кримінологічної системи з іншими[3] (системно-

структурний аспект); виявлення функцій, для виконання яких створені й існують кримінологічні системи (системно-функціональний аспект); науковому визначенні цілей і підцілей кримінологічної системи, їх взаємних зв'язків між собою (системно-цільовий аспект); у ретельному виявленні ресурсів, потрібних для функціонування кримінологічної системи, для розв'язання системою тієї чи іншої проблеми (системно-ресурсний аспект); у визначенні сукупності якісних властивостей кримінологічної системи, що забезпечують її цілісність і особливість (системно-інтеграційний аспект); виявленні зовнішніх зв'язків даної кримінологічної системи з іншими, тобто, її зв'язків з навколишнім середовищем (системно-комунікаційний аспект); з'ясуванні умов у часі, які вплинули на виникнення досліджуваної кримінологічної системи, пройдені нею етапи, сучасний стан, а також можливі перспективи розвитку (системно-історичний аспект).

Узагальнюючи викладене, доходимо висновку, що системне дослідження такого об'єкта як кримінологічна система повинно мати на меті «... виявлення механізму «життя», тобто функціонування та розвитку об'єкта в його внутрішніх і зовнішніх (що стосуються його взаємовідносин з середовищем) характеристиках»[4].

Таким чином, визначення поняття кримінологічної системи та її ознак (складу її елементів, їх місця, зв'язків і роботи у системі, динамічної зміни кримінологічної системи в часі, її стану та ін.) дозволить отримати загальне уявлення щодо неї як системи, а визначення таких ознак на рівні країни дозволить отримати уявлення про її «національну кримінологічну систему».

У результаті визначення «національної кримінологічної системи» країни та її ознак виникне можливість визначення «національних кримінологічних систем» інших країн.

Виявлення шляхом зіставлення відмінностей в ознаках таких «національних кримінологічних систем» стане основою для проведення класифікації кримінологічних систем.

Цікавим є дослідження в майбутньому характеру взаємодії «національних кримінологічних систем» різних країн та їх елементів.

Враховуючи те, що «... будь-яка система завжди перебуває в певному середовищі...», а «... системний підхід завжди враховує її зв'язки і відносини з ним – тобто система завжди є підсистемою іншої, більшої системи ...»[5], можна дискутувати про існування «світової кримінологічної системи», підсистемами якої є «національні кримінологічні системи».

Враховуючи те, що в системі «...можна відокремити менші підсистеми»[6], слід вказати також на «світову кримінологічну систему» як підсистему «світової системи».

Цікавим також уявляється дослідження в майбутньому характеру взаємодії «світової кримінологічної системи» у структурі «світової системи» з політичними, правовими, кримінально-правовими, кримінального правосуддя, пенітенціарними та іншими «системами» та їх елементами.

Література:

1. Ведерникова О.Н. Основные криминологические системы современности / О.Н. Ведерникова // Закономерности преступности, стратегия борьбы и закон. – М.: Криминолог. асоц., 2001. – 576 с. – С. 529-532.
2. Блауберг И.В. Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности / И.В. Блауберг, В.Н. Садовский, Э.Г. Юдин – М.: Знание, 1969. – С. 29.
3. Методологические основы системологии: учеб. пособ. – Л., 1978. – 120 с. – С. 30.
4. Блауберг И.В. Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности / И.В. Блауберг, В.Н. Садовский, Э.Г. Юдин – М.: Знание, 1969. – С. 25.

5. Пацурківський П.С. Сучасні проблеми право пізнання: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2000. –С. 228.

6. Там само.

ПОЛИТОВА А.С.,

канд. юрид. наук,
в.и.о. начальника отдела организации научной работы
Донецкого юридического института

ИНФОРМАЦИОННЫЙ ТЕРРОРИЗМ: УГРОЗА ИЛИ ВЫМЫСЕЛ?

Терроризм относится к числу самых опасных и труднопрогнозируемых явлений современности, которое приобретает все более разнообразные формы и угрожающие масштабы. Террористические акты чаще всего приносят массовые человеческие жертвы, влекут разрушение материальных и духовных ценностей, не поддающихся порой восстановлению, сеют вражду между государствами, провоцируют войны, недоверие и ненависть между социальными и национальными группами, которые иногда невозможно преодолеть в течение жизни целого поколения. Терроризм в международных масштабах все более явно становится фактором геополитического влияния мировых центров силы.

Масштабы терроризма и его межгосударственный характер сделали совершенно необходимым налаживание международной системы противодействия ему, координацию усилий различных государств на долгосрочной основе и на самом высшем уровне, создание международных организаций по борьбе с ним. Терроризм, давно выйдя за национальные рамки, приобрел международный характер. Это преступление относится к тем видам преступного насилия, жертвой которого может быть каждый, даже тот, кто не имеет ни малейшего отношения к конфликту, породившему террористический акт. Трансформация проблемы международного